

Eikenprocessierups

In de landelijke inventarisatie insectenplagen 2003 vallen aantastingen door perenprachtkever en dwergcicaden het meest op. Paardekastan-jemineermot, eikenprocessierups en spinselmotten werden het meest waargenomen en staan dus bovenaan in de Insecten top-tien bij de landelijke inventarisatie van insectenplagen op bomen en struiken.

Tekst Leen Moraal / Beeld Alterra, Jan Constant de Rebecque, Peter van der Fluit, A. van Frankenhuyzen, Leen Moraal

Oproep waarnemers

Sinds 1946 worden plagen op bomen en struiken geïnventariseerd door een landelijke groep vrijwilligers. Dit gebeurt in het kader van een LNV-DWK-project om de relatie tussen plagen en milieufactoren zoals klimaatverandering te onderzoeken en om beheerders nader te informeren. In dit artikel is het voorkomen van enkele aantastingen in stedelijk gebied en landschappelijk groen, nader uiteengezet. Een overzicht van aantastingen in bossen en natuurgebieden wordt gepubliceerd in 'Vakblad Natuur Bos Landschap'.

Alterra wil het netwerk van waarnemers vitaal houden. Beheerders en andere belangstellenden die willen meedoen zijn dus van harte welkom. Na aanmelding krijgt men een informatiepakketje toegestuurd. Als er problemen zijn met het op naam brengen van een aantasting, kunnen insecten ter determinatie ingezonden worden.

Meer informatie over plaaginsecten is te vinden op de website: www.insectenweb.nl

Het aantal meldingen van de eikenprocessierups loopt de laatste paar jaar sterk op met aantastingen in Noord-Brabant, Limburg en Gelderland. Met nesten in Papendrecht, Wageningen, Wolfheze, Arnhem, Didam, Zevenaar, Duiven en Gendringen lag het zwaartepunt in het noordoosten van Nederland. Het waren weliswaar kleine vuistgrote nesten, maar zo noordelijk is de rups nog nooit gesignaleerd. Kan deze soort zich verder uitbreiden naar de Achterhoek en Twente bijvoorbeeld?

Afgelopen jaar was alweer het dertiende jaar van de plaag en het eind is nog lang niet in zicht. Het lijkt erop dat de rups zich blijvend in ons land heeft gevestigd. Het wordt tijd voor een uitgebreid ecologisch onderzoek naar de werking van natuurlijke vijanden. Er zijn wel sluipwespen en sluipvliegen actief, maar hun effectiviteit is laag. Wellicht is het beheer en de inrichting van de eiklanen niet optimaal voor de natuurlijke vijanden. Een zeer effectieve natuurlijke vijand is de grote poppenrover, een loopkever die sinds de jaren vijftig in Nederland is uitgestorven. Onderzoek zou inzicht kunnen geven of herintroductie mogelijk en zinvol is.

Mineermot in opmars

Sinds 1998 heeft de paardekastan-jemineermot zich vooral over de zuidelijke helft van het land verspreid. In 2003 werden de eerste meldingen uit Groningen en Friesland ontvangen. Zelfs op Terschelling werden aantastingen gemeld. Inmiddels is het motje ook in Denemarken en Zuid-Zweden gesignaleerd.

Het 'succes' van deze plaag is te verklaren door het optreden van drie generaties per jaar en door het ontbreken van natuurlijke vijanden. Zoiets hebben we nooit eerder meegemaakt: een minuscuul motje met een razendsnelle kolonisatie in bijna alle klimaatzones van Europa.

Helaas is er nog geen goede bestrijdingsmethode voorhanden. Aan de andere kant: de bomen gaan er niet dood van. Ook in Macedonië waar al sinds 1984 zware aantastingen optreden, is geen gerelateerde sterfte waargenomen. Daaruit kunnen we afleiden dat het ook in Nederland niet zo'n vaart zal lopen. Roodbloeiende kastanjes zijn nauwelijks vatbaar, bij nieuwe aanplant kan daar eventueel rekening mee worden gehouden.

Overlast door bladhaantje

In Almere werd melding gemaakt van veel overlast door de rode populierenhaan. De kevertjes vraten jonge wilgenstruiken kaal en trokken daarna massaal naar aangrenzende flatgebouwen waar ze balkons en ramen bedekten. De bewoners eisten maatregelen van de gemeente, die daarop de struiken verwijderde.

In de Limburgse gemeente Bergen kwam eenzelfde soort overlast voor. Hier betrof het een massale ontwikkeling van wilgenhaantjes op wilgenopslag.

In beide gevallen gaat het om jonge vegetaties waar zich nog geen geschikte strooisellaag heeft kunnen ontwikkelen waarin de kevers overwinteren. Daardoor gingen de kevers op zoek naar alternatieve beschutte plekken.

rukt op

Een massale ontwikkeling van wilgenhaantjes op jonge bomen zorgde plaatselijk voor overlast.

Larven van de perenprachtkever maken zigzaggangen onder de bast waardoor bomen doodgaan.

Op bomen komen verschillende soorten dwergcicaden voor.

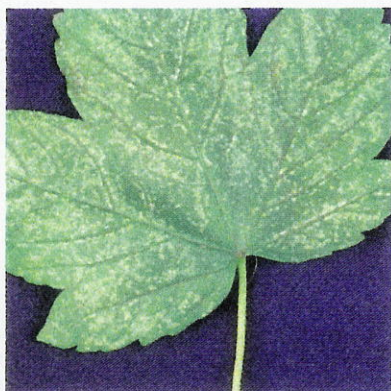
De exotische koningsschildluis is al weer zestien jaar in Nederland.

Perenprachtkever nekt meidoorn

In verschillende steden zijn zware aantastingen gemeld van de perenprachtkever bij meidoorns van de cultivars 'Laevigata' en 'Lavelle'. De grote, koperkleurige kever heeft een voorkeur voor perenbomen, maar meidoorn, cotoneas-

ter en lijsterbes worden ook aangetast.

De larve is wit met een beetelvormige kop en wordt ook wel perenringlarve genoemd. De larven vreten zigzaggangen onder de schors. Aan de buitenkant is de aantasting te herkennen aan ingezonken schors. De larven overwinteren ►

Dwergcicaden zuigen het bladmoes uit de cellen waardoor opvallende witte stipjes ontstaan.

tweemaal onder de schors. Ze verpoppen in het voorjaar, waarna de jonge kevers verschijnen.

Prachtkevers houden van de warmte en hebben het op verzwakte bomen voorzien. Het is dan ook geen wonder dat meidoorns op warme en ongunstige groeiplaatsen in het stedelijk milieu extra gevoelig zijn voor aantasting, zeker tijdens een droogteperiode.

Dwergcicade maakt zuigplekken

Op het blad van esdoorn zitten vaak duizenden witte vlekjes. Dit zijn de zuigvlekken van dwergcicaden: onopvallende, slanke 3-5 mm lange insecten met glanzende, leerachtige vleugels. Soms zijn de vleugels bontgekleurd maar groenachtige kleuren komen het meest voor.

Dwergcicaden zijn zeer beweeglijk. Volwassen cicaden springen of vliegen weg bij de minste of geringste verstoring. De onvolwassen, nog ongevleugelde cicaden rennen snel naar de schaduwkant van het blad. Hierdoor valt hun aanwezigheid minder op. Ze dringen met hun naaldvormige snuit het weefsel aan de onderzijde van het blad binnen en zuigen het bladgroen weg. Hierdoor blijven groepjes lege, ontkleurde bleekwitte cellen achter.

Insecten top-tien

- 1 Paardekastanjemineermot - *Cameraria ohridella*
- 2 Spinselmot - *Yponomeuta* spp.
- 3 Eikenprocessierups - *Thaumetopaea processionea*
- 4 Koningsschildluis - *Pulvinaria regalis*

De mineermot op kornoelje maakt gangen in het blad.

Er kan zelfs zoveel bladgroen opgezogen zijn dat het blad verdort en afvalt.

In Nederland komen enkele tientallen soorten op bomen voor, maar op esdoorn en iep zijn de verschijnselen het meest opvallend.

Exotische schildluis

In 1988 werd in Tuin&Landschap melding gemaakt van de eerste aantasting van de exotische koningsschildluis in Nederland. In de stad Utrecht werden toen aantastingen van stammen en zware takken van linde, esdoorn en paardekastanje gesignaleerd. Bijna tegelijkertijd arriveerde de hydrangeaschildluis. Deze laatste is kleiner dan de vorige soort. Hij zit niet op stam en takken, maar op bladeren en twijgen van bomen en struiken.

Beide schildluizen produceren witte, wollige zakken waarin honderden eitjes worden afgezet. De uitkomende larven bewegen zich met hun extreem korte pootjes langzaam over het blad om er een zuigplek op te zoeken. Enige tijd voor de bladval in de herfst verhuizen ze naar takken en twijgen om daar te overwinteren. In het voorjaar zoeken ze een definitieve plek en verliezen ze hun mobiliteit om tot volwassen stadia uit te groeien.

- 5 Elzenhaan - *Agelastica alni*
- 6 Iepenspintkevers - *Scolytus* spp
- 7 Dwergcicaden - *Typhlocybae*
- 8 Knoppergal - *Andricus quercuscalicis*
- 9 Kleine wintervlinder - *Operophtera brumata*
- 10 Perenprachtkever - *Agrilus sinuatus*

Bomen sterven niet door aantasting van de paardekastanjemineermot.

Beide soorten zijn oorspronkelijk afkomstig uit Azië en verkiezen bij ons het warmere microklimaat van de stad. Bij zware aantasting is er sprake van een vieze uitstraling, overlast door honingdauw en indrogen van de jongste twijgen.

Mineermot op kornoelje

De laatste jaren worden steeds vaker bruine plekken met een gat in het blad van kornoelje aangetroffen. Het gaat om de rupsen van de mineermot *Antispila treitschkiella*, die gangen in het blad maken. Deze Zuid-Limburgse mot schuift sinds eind jaren negentig naar het noorden op.

De vraat begint met een kort gangetje dat later overgaat in een blaasmijn. De ontwikkeling gaat langzaam. De platte larven worden vanaf augustus tot begin oktober minerend in de blaasmijnen gevonden. In de herfst bijt de larve een klein, ovaal venstertje in het blad en overwintert hij in het vrijgekomen, met spindraden dubbelgevouwen stukje blad. In het voorjaar verpopt hij zich.

De aantasting is absoluut niet schadelijk, maar het is het zoveelste voorbeeld van een naar het noorden opschuivende soort. ■